

Запорізький Державний Медичний Університет
Кафедра нормальної фізіології людини
Лекція № 9 Гуморальна регуляція вісцеральних
функцій.

Підручник: В. І. ФІЛІМОНОВА

“Нормальна фізіологія” 1994 р.

«Фізіологія людини» 2008, 2012 р.

«Фізіологія людини» 2010 р.

ПРАКТИКУМ (кафедральний)

Запоріжжя 2016

Частна ендокринологія (продовження)

Статеві гормони

Гормони наднирників

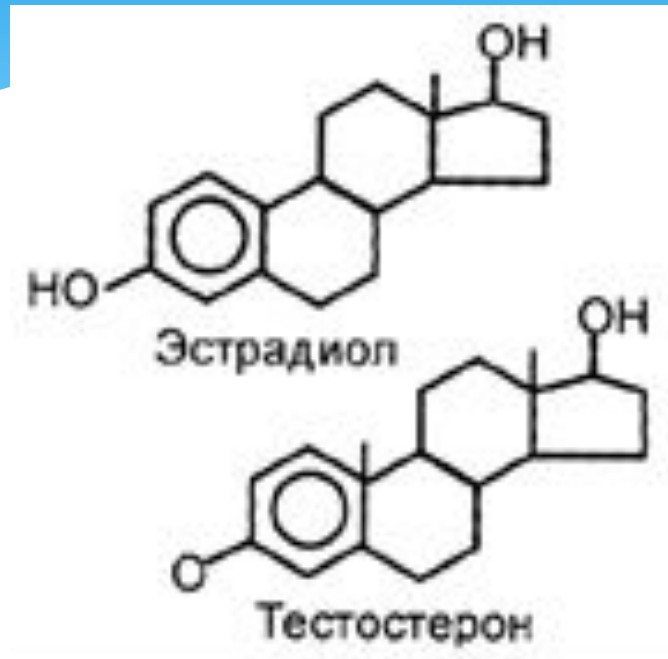
Гормони щитовидної залози

гормони нейрогіпофіза

ПОЛОВІ ГОРМОНИ

- * Розрізняють чоловічі (андрогени) і жіночі (естрогени) гормони.
- * Але вони обидва є в крові як чоловіків, так і жінок.
- * У постнатальному періоді в нормі у чоловіків переважає синтез андрогенів, а у жінок - естрогену
- * За своєю будовою статеві гормони належать до - **стероїдів** і пептидів. Більшість гормонів - стероїди, які здатні проникати всередину клітин і впливати на процеси транскрипції і трансляції.
- * Стероїдні гормони, виробляються статевими залозами і корою наднирників.

Хімія полових гормонів

- * Андроґени і естроґени (стероїди) близькі по хімічній природі (рис.), Тому вони легко трансформуються один в одного (в мозку, печінці, жирових клітинах).
- * У мозку **андроґени** (як у чоловіків, так і у жінок) через гіпоталамус забезпечують гетеросексуальное потяг.

Функція андрогенів

Андрогени - тестостерон (Т) секретуються в клітинах Лейдіга.

Т відповідальний за розвиток вторинних статевих ознак підлітків.

Процес сперматогенезу в клітинах Сертолі регулюється ФСГ і тестостероном (паракрінний ефект сусідніх клітин Лейдіга).

Крім того, для функціонування простати і протока, так само потрібна висока концентрація андрогенів: тут з тестостерону утворюється активна форма його (5 α , -ДГТ).

Т - необхідний для підтримки лібідо і здатності до потенції.

Андрогени впливають також і на процеси латералізації мозку.

Рецептори до андрогенів широко представлені у багатьох відділах ЦНС (аж до кори великих півкуль), структурах лімбічної системи, активність яких забезпечує появу емоцій, що забезпечують їх зв'язок з статевими рефlekсами.

Рецептори до андрогенів є і в ретикулярній формації мозку.

Полові гормони і стать зародку

Спочатку зародок розвивається за жіночим типом незалежно від генного набору.

При наявності XY-хромосоми в перший раз проявляється ефект клітин Сертолі (суспендоцити). Вони виробляють білкова речовина - **фактор, що інгібує Мюллеровий проток (ФІМ)** і тестостерон в ембріональному періоді (3-6 міс.), Переводячи жіночий зародок в чоловічий.

Крім того вплив тестостерону на головний мозок:

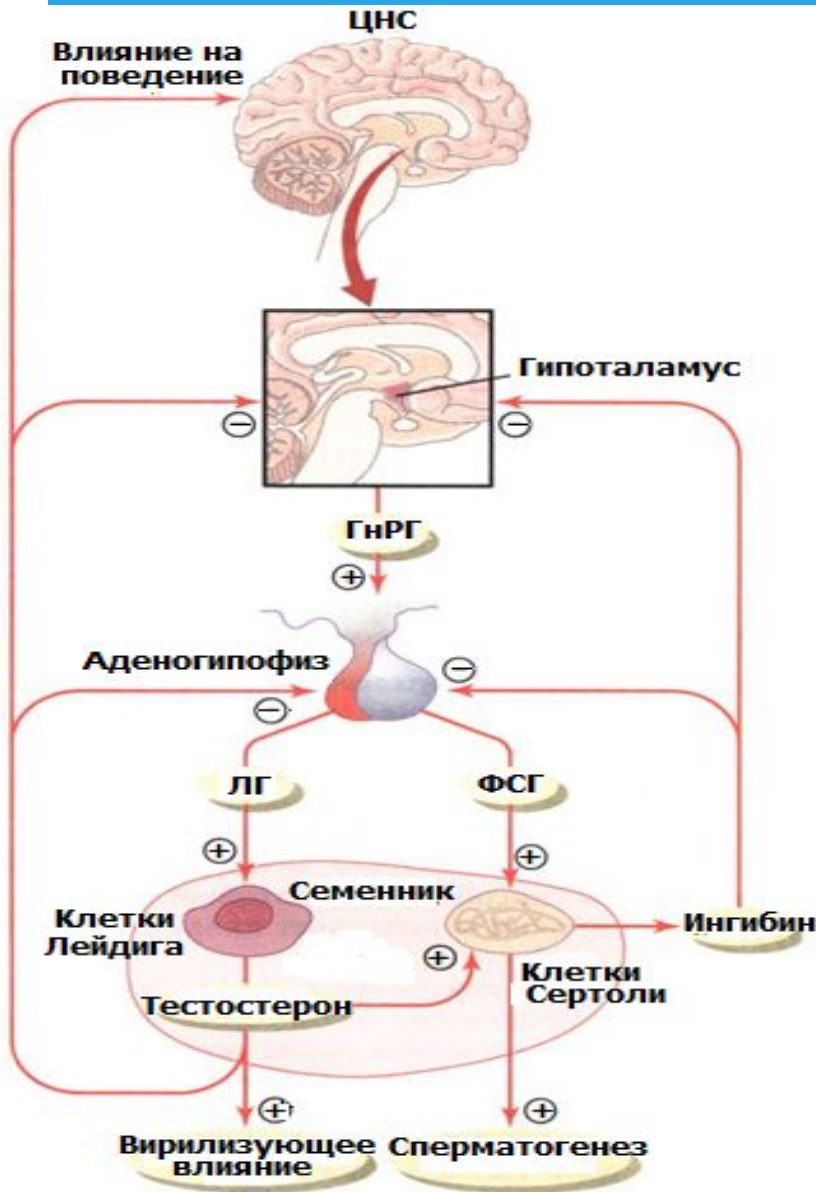
- а) затримується розвиток лівої півкулі;
- б) формується «чоловічий» гіпоталамус.

«Чоловічий» гіпоталамус у дорослого - відсутність місячної циклічності і гетеросексуальні статевий потяг.

Другий раз тестостерон проявляється відразу після народження.

Третій раз його вплив проявляється в період статевого дозрівання (поздовжній зростання, розвиток вторинних статевих ознак, скелетних м'язів).

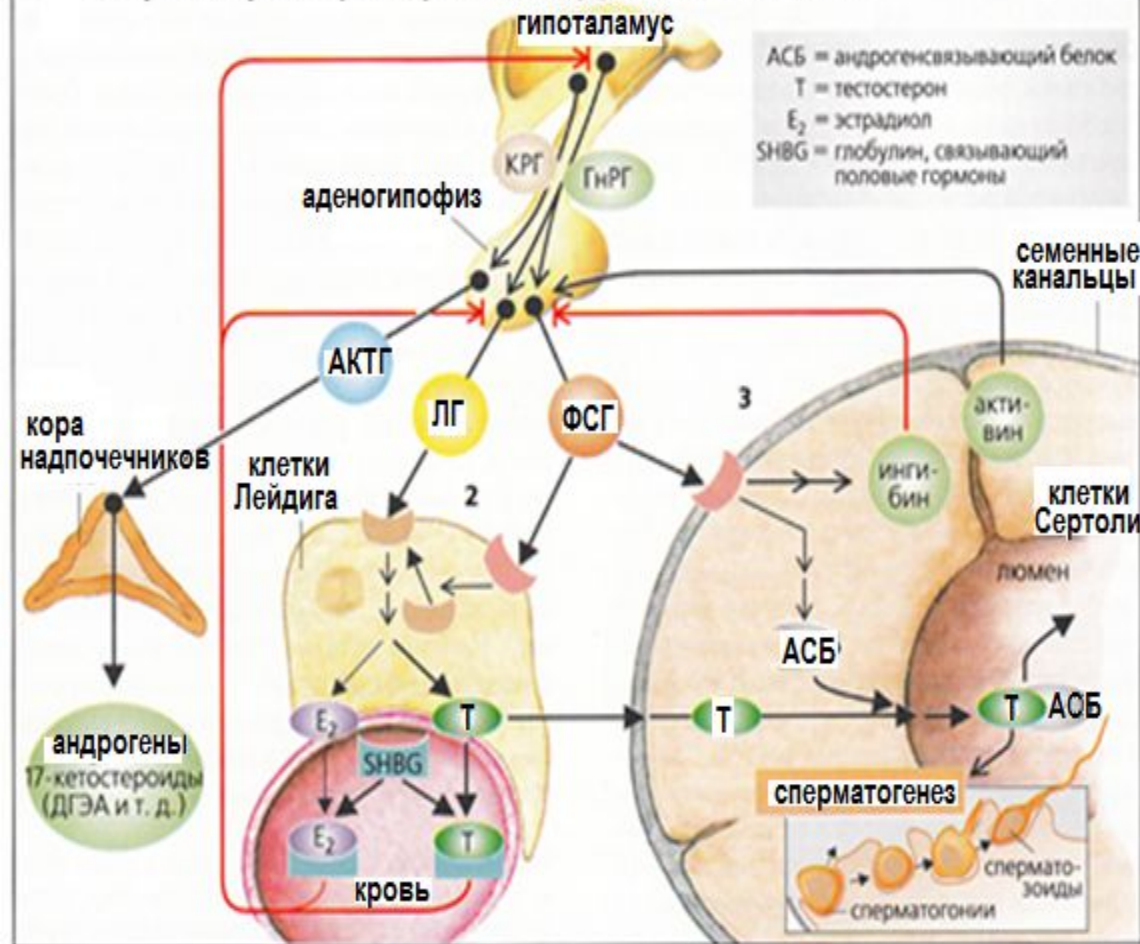
Механізм регуляції

- Безпосереднім регулятором сім'яників є ЛГ і ФСГ аденогипофіза.
- Характерною особливістю сім'яників є наявність **гематотестикулярного бар'єру**. Функціональне призначення його полягає в:
  - обмеження надходження з крові субстанцій, які могли б істотно порушити функцію цієї залози,
  - обмеження виходу сперматозоїдів в кров для запобігання утворення антитіл до них.
- Порушення даного бар'єра може бути однією з причин чоловічого безпліддя.

Тестостерон і сперматогенез

Контроль и транспорт андрогенов и эффекты тестостерона

ЛГ через клетки Лейдига (паракринно) через тестостерон (Т) влияет на клетки Сертоли, стимулируя сперматогенез.

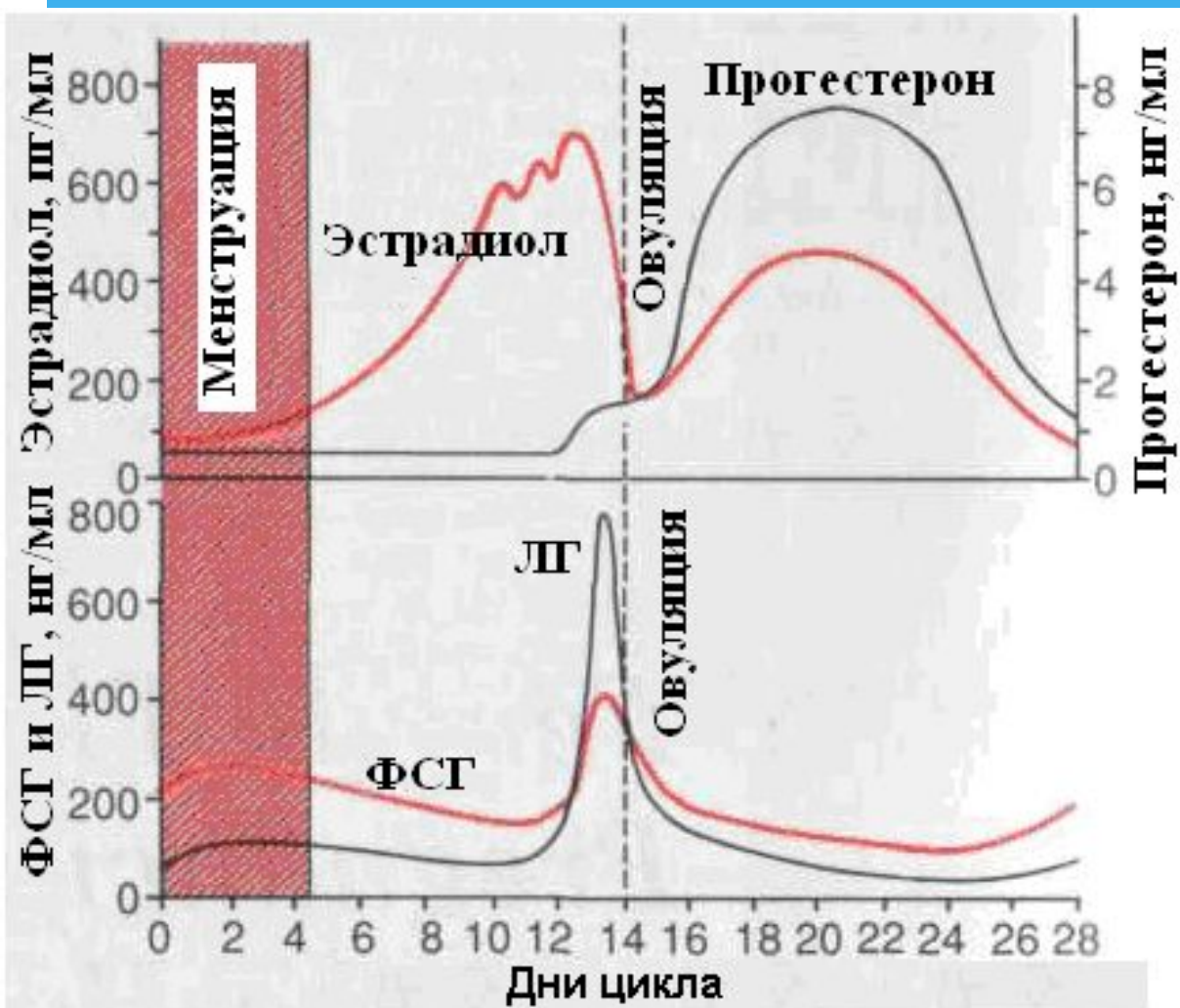
Для попадания в клетку Т связывается с АСБ (андрогенсвязывающим белком).

Полові гормони у жінок

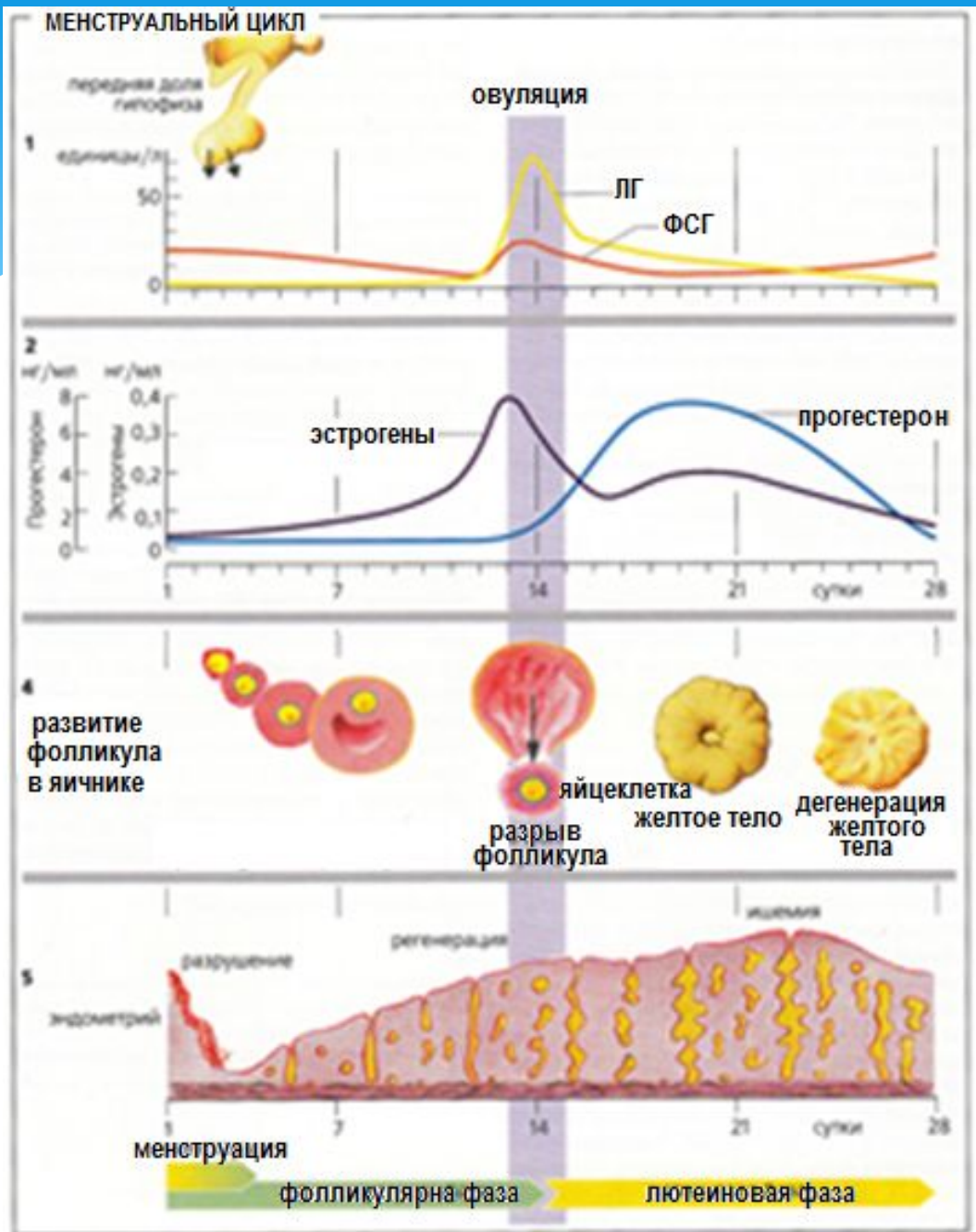
- * У внутрішньоутробному періоді при наявності ХХ-хромосом не потрібно впливу гормонів.
- * Істотне їх вплив позначається в період статевого дозрівання (поздовжній ріст і розвиток вторинних статевих ознак).
- * Естрогени синтезуються в яєчниках під впливом ЛГ гіпофіза.
- * Розвиток фолікулів з одночасним дозріванням в них яйцеклітини і утворенням прогестерону відбувається під впливом ФСГ.
- * На рівні з естрогенами в яєчниках (так само як і в надниркових) утвориться деяка кількість андрогенів, що забезпечують анаболічний ефект, яскраво виявляється в синтезі м'язових білків.
- * Однак в організмі здорової дорослої жінки тестостерон надходить в кров головним чином з надниркових залоз.

Динаміка гормонів в крові жінки

- * У період 28-денного циклу відбувається чітка взаємодія зазначених регуляторних гормонів з гормонами яєчника.
- * Це забезпечує розвиток як яйцеклітини, так і слизової матки.
- * Незапіднені яйцеклітини - місячний.

Концентрація гормонів в крові жінки залежить від періоду місячного циклу

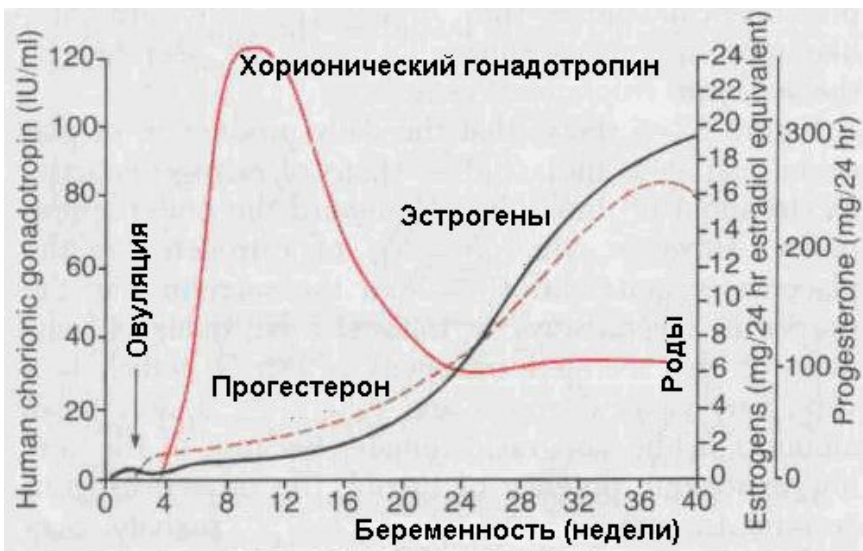
Під впливом змінюється протягом місячного циклу гормональної активності відбувається перебудова організму жінки, що особливо наочно проявляється в розвиток яйцеклітини і ендометрія матки (рис.).

Гормони яєчника і плаценти в період вагітності

* При формуванні плаценти в ній починається синтез естрогенів, ЛХГ, прогестерону. Причому утворення прогестерону, починаючи з 10-12 тижнів вагітності, відбувається тільки в плаценті.

* Під впливом комплексу цих гормонів відбувається швидке зростання гладком'язових клітин матки (головним чином за рахунок естрогенів), підготовка молочної залози до наступної лактації (естрогени, прогестерон).

* **Прогестерон пригнічує скоротливу активність матки і блокує дію пролактину на молочну залозу.** Тим самим запобігає передчасне настання пологів і лактації.

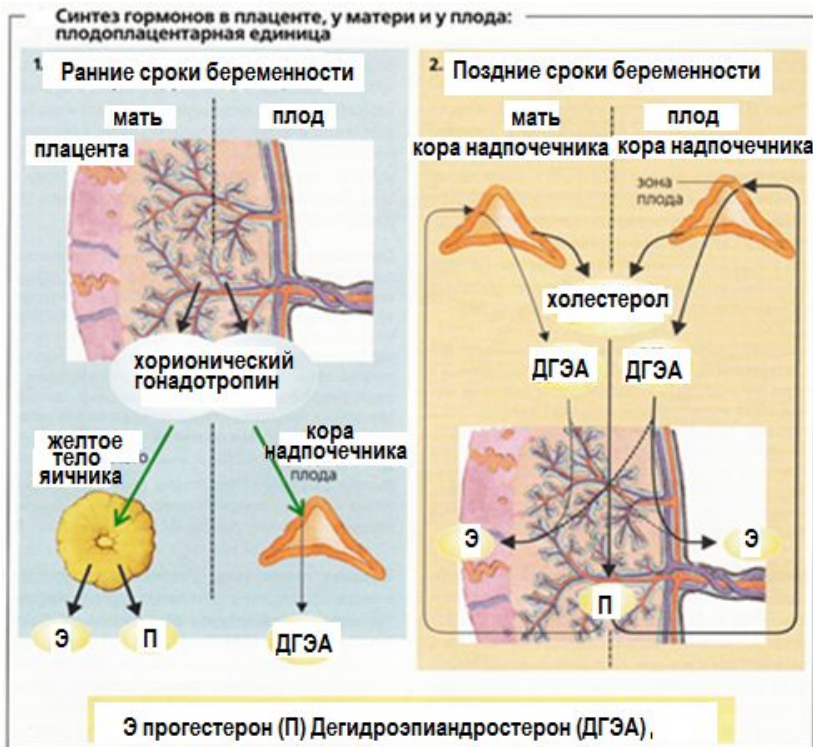
Уровень различных гормонов в крови беременной женщины

Взаємозв'язок гормонів матері, плаценти і плода

* При вагітності виникає не тільки нова ендокринна заліза (плацента), але **в цю систему підключається і плід**. І розвиток вагітності, пологи контролюється спільної їх активністю.

* Наприклад, секретується плацентою **КРГ** грає ключову роль в контролі термінів вагітності.

* Крім того, плацента проникна для ряду гормонів плода, які, потрапляючи в організм матері, при ряді патологій її ендокринної системи можуть покращувати її самопочуття.

Функція гормонів в організмі іншої статі

* В організмі **жінки** андрогени:

* забезпечують розвиток мускулатури,

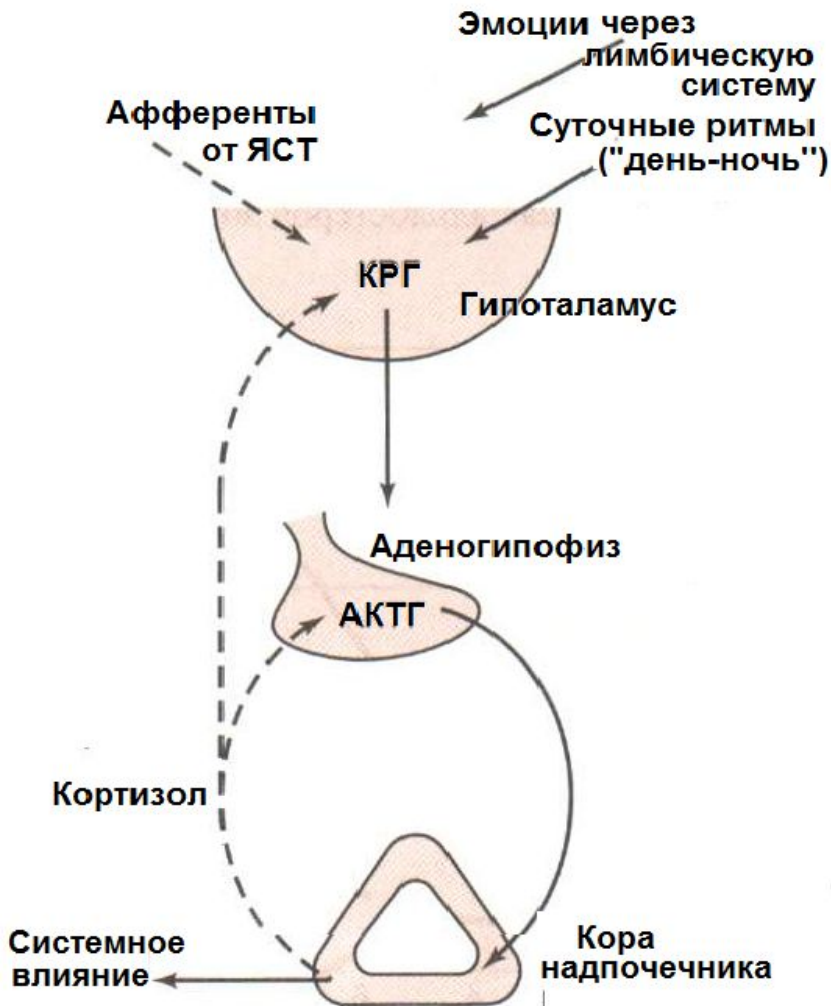
* беруть участь андрогени і в регуляції розвитку вторинних статевих ознак жінки, оволошіння,

* забезпечують нормально збалансований біосинтез білків у всіх органах репродуктивної системи.

* В організмі **чоловіка** естрогени:

* Утворені в сім'яниках естрогени служать головним чином для пригнічення продукції андрогенів шляхом зворотного зв'язку аутокринно в клітинах Лейдіга, або паракринно від клітин Сертолі на клітини Лейдіга.

Наднирники

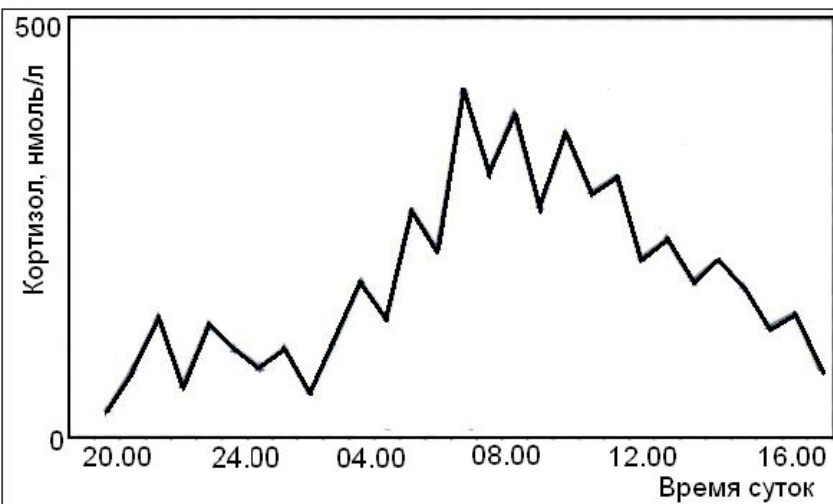
- * У надниркових залозах є коркова і мозкова речовина. Їх гормональна активність регулюється **різними механізмами**.
- * Гормони кори **стероїди**.
- * Корковаречовина регулюється АКТГ аденогіпофіза (див. Рис.) За принципом зворотного зв'язку.
- * Наприклад, збільшення кортизолу в крові через гіпоталамо-гіпофізарним механізми гальмує свою освіту. Зниження рівня гормону в крові - стимулює синтез АКТГ і свою освіту.

Гормони кори наднирників

- * У кірковій речовині наднирників можна виявити близько 40 з'єднань, які можна розділити на три типи гормонів:
- * глюкокортикоїди (кортизол),
- * мінералкортикоїди (альдостерон),
- * статеві гормони (як у чоловіків, так і у жінок в основному продукуються андрогени).

Циркадианний ритм продукції кортизолу

Протягом доби активність синтезу і секреції кортизолу істотно змінюється (рис.).

- * На мембранах клітин, чутливих до кортизолу, виявлено кілька типів рецепторів. «Гормон-рецепторное» взаємодія сприяє впливу стероїду на транскрипцію РНК, синтез нових білків, чим і забезпечується різноманітність впливів гормону.
- * Даний ефект гормону проявляється і при ембріональній диференціювання.

Глюкокортикоїди*

Свою назву глюкокортикоїди отримали через здатність підвищувати рівень цукру в крові шляхом стимуляції утворення глюкози в печінці.

Цей ефект є наслідком глюконеогенезу - дезамінування амінокислот при посиленні розпаду білків.

Крім того, глюкокортикоїди посилюють мобілізацію жиру з депо і використання його для утворення АТФ.

Кортизол впливає і на інші види метаболізму, що багато в чому визначається рівнем гормону в крові.

- * У невеликій концентрації глюкокортикоїди активують, а у великій, навпаки, пригнічують імунні механізми організму.*
- * Високий рівень кортизолу в крові, приводячи до використання амінокислот для утворення глюкози, надає антіанаболіческое дію. Особливо сильно знижується синтез м'язових білків. При цьому може виявлятися і катаболический ефект - розщеплення м'язових білків для надання енергії для синтезу АТФ.*

Мінералкортикоїди

- * Мінералкортикоїди (**альдостерон**) секретуються в клубочковій зоні кори.
- * Клітини клубочкової зони знаходяться під регуляцією як АКТГ, так і під впливом власних механізмів.
- * До них відносяться такі периферичні гормони, як ангіотензин II, простагландин E, висока концентрація в крові K + і низька - Na +.
- * І хоча в нормі клітини клубочкової зони більш чутливі до дії ангіотензину II, ніж АКТГ, але в умовах цілісного організму для утворення мінералкортикоїдів необхідно також і вплив АКТГ (проявляється явище синергізму).

Полові гормони наднирники

У сітчастій зоні наднирників протягом усього життя людини, як у чоловіків, так і у жінок, виробляється досить велика кількість андрогенів. Найбільш важливим з них є дегідроепіандростерон. Їх освіту стимулюється як під впливом ЛГ, так і високої концентрації АКТГ.

Гормони мозкового шару наднирників

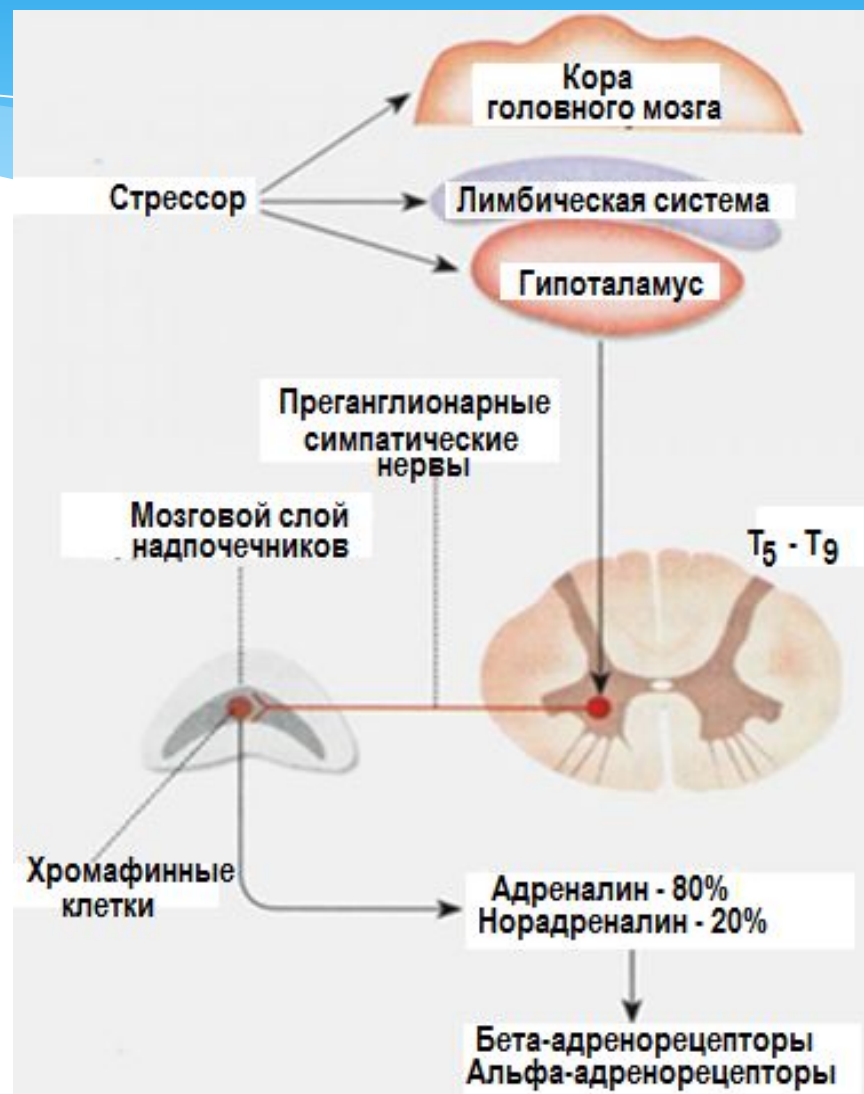
У надниркових виділяється суміш катехоламінів, що складається з адреналіну (близько 80%) і норадреналіну (близько 20%).

Але це співвідношення у деяких людей відрізняється від середнього: може бути кілька підвищених або понижених освіту норадреналіну. Норадреналін образно називають гормоном "лева", а адреналін - гормоном "кролика" (у кроликів з надниркових залоз виділяється майже виключно адреналін, а у хижаків, китів, більшу частину становить норадреналін).

Ці два катехоламіну виробляються з тирозину різними клітинами мозкової речовини в кількості 8-10 мг / кг / хв.

Регуляція синтеза і секреція АХ

- * Утворення їх регулюється симпатичними прегангліонарними волокнами (медіатор - АХ).
- * Мозковий шар наднирників є видозміненим симпатичним ганглієм, що спеціалізуються на синтезі медіатора (гормону) в русло крові.

На периферії зазначені гормони впливають на ті ж ефекторні структури, що і постгангліонарні симпатичні нейрони. Однак, в нормі вони надають більш виражений вплив лише на ті органи, які слабо іннервовані симпатичними нервами (наприклад, середню оболонку артерії). Дія ж на добре іннервовані симпатичним нервом органи (наприклад, на сім'явивідну протоку) незначно.

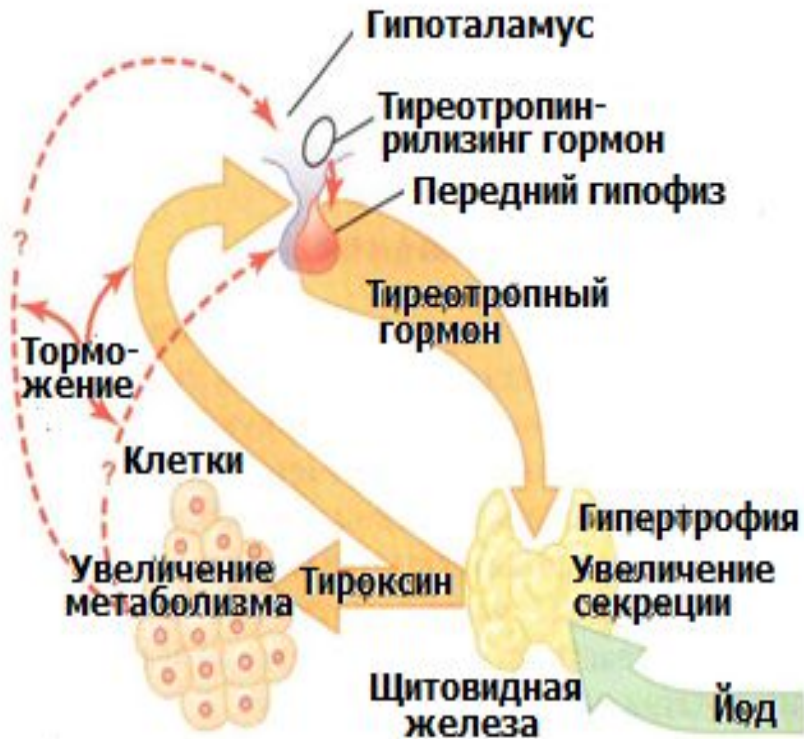
Катехоламіни крові, головним чином через α -рецептори, "допомагають" симпатичної НС, значно пролонгуючи її здатність підвищувати інтенсивність окислення речовин в тканинах, доставку кисню в першу чергу до життєво важливих органів (серця, головного мозку).

Наднирники і стрес

- * При стресових ситуаціях взаємодія симпатичного відділу ВНС з катехоламинами наднирників виявляється завжди, тому доцільно говорити про наявність в організмі єдиної симпатоадреналової системи.
- * При емоційних станах освіту катехоламінів зростає, інтенсивність секреції їх може збільшуватися в десять і більше разів у порівнянні зі спокоєм. Тут проявляється і вплив лімбічної системи (центри емоцій) на гіпоталамус.
- * Гормони пролонгують ефект збудження симпатичного відділу.

Щитовидна залоза

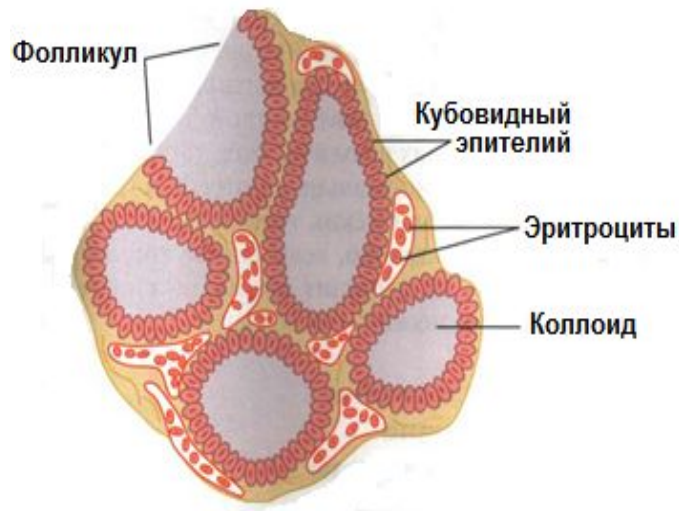
РЕГУЛЮВАННЯ

* Стимулятором синтезу гормонів є ТТГ гіпофіза через гипоталамический ТРГ.

Причому велика кількість гормонів в крові гальмує утворення ТТГ в гіпофізі.

Крім того реакція гіпофіза на ТРГ модулюється і іншими гормонами. Так, естрогени підвищують чутливість тиреотрофов до ТРГ, а кортизол і гормон росту - пригнічують.

Гормоны щитовидної залози

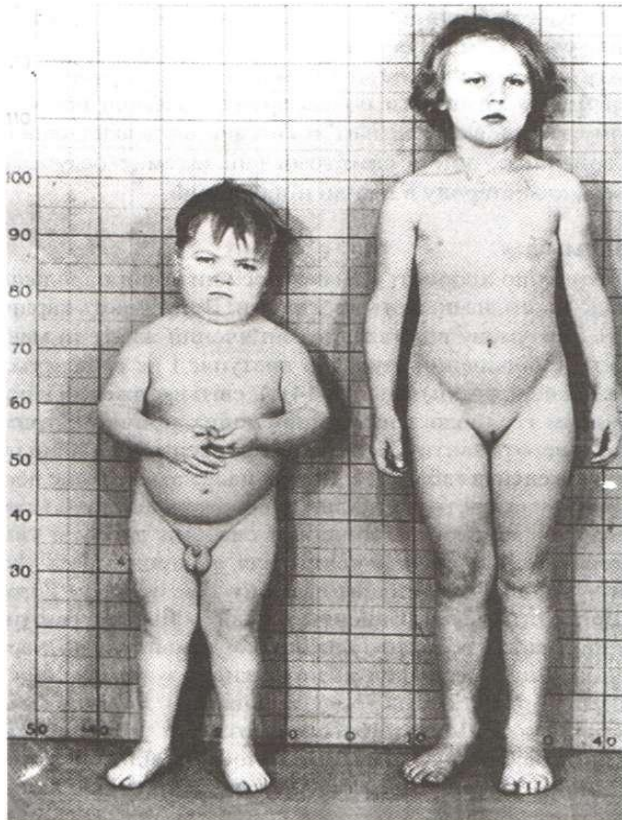

- * У фолікулах з тирозину утворюються два іодированная гормону: трііодтіронін (Т₃) і тетраіодтіронін (Т₄).
- * Основна кількість тиреоидних гормонів в крові присутній у вигляді Т₄, значно менше концентрація Т₃. Велика частина Т₃ крові утворюється в результаті деіодірованія Т₄. По спрямованості свого впливу обидва з'єднання майже ідентичні, але Т₃ приблизно в 5 разів активніше. Процес деіодірованія регульований. Так, синтез Т₃ послаблюється при ряді важких захворювань, травми, голодуванні, безвуглеводної дієті, різкому підвищенні концентрації кортизолу.
- * Навпаки, при ожирінні перетворення Т₄ в Т₃ посилюється, що може обмежити процес відкладання жиру.

Вплив тироксину

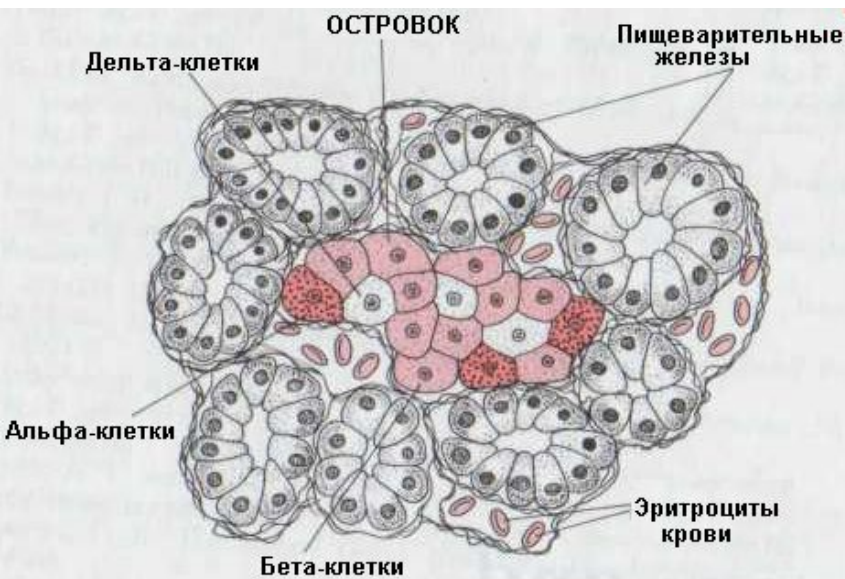
- * Сумарний комплекс впливів тиреоїдних гормонів на рівні клітини зводиться до наступних проявах:
  - * 1) швидкий транспорт амінокислот через клітинну мембрану;
  - * 2) підвищення активності Na^+ , K^+ -АТФази;
  - * 3) зміна активності ряду ферментів цитозолю (ферменти липогенеза) і мітохондрій;
  - * 4) підвищення чутливості клітини до інших гормонів (катехоламінів, інсуліну, глюкокортикоїдів, ростових гормонів). **На рівні організму це проявляється в посиленні обміну вуглеводів, жирів, а при їх нестачі і білків. При цьому збільшується споживання кисню і виділення CO_2 , підвищується основний обмін.**

Гормони щитовидної залози ріст і розвиток

- * На рис. дwoяйцеві близнюки. У брата гіпотиреоз - карлик (і кретинізм). Недостатнє утворення його особливо небезпечно в дитячому віці, так як цей гормон не тільки бере участь в регуляції росту, але і є необхідним компонентом для нормального розвитку центральної нервової системи.
- * Одним з механізмів, що визначають цей вплив, є те, що йодовмісні гормони накопичуються в структурах формації, де, підвищуючи її тонус, надають активуючий вплив на кору великих півкуль.
- * Брак гормонів у дорослих призводить до мікседемі - зниження інтенсивності обмінних процесів, слизистого набряку і т.п.

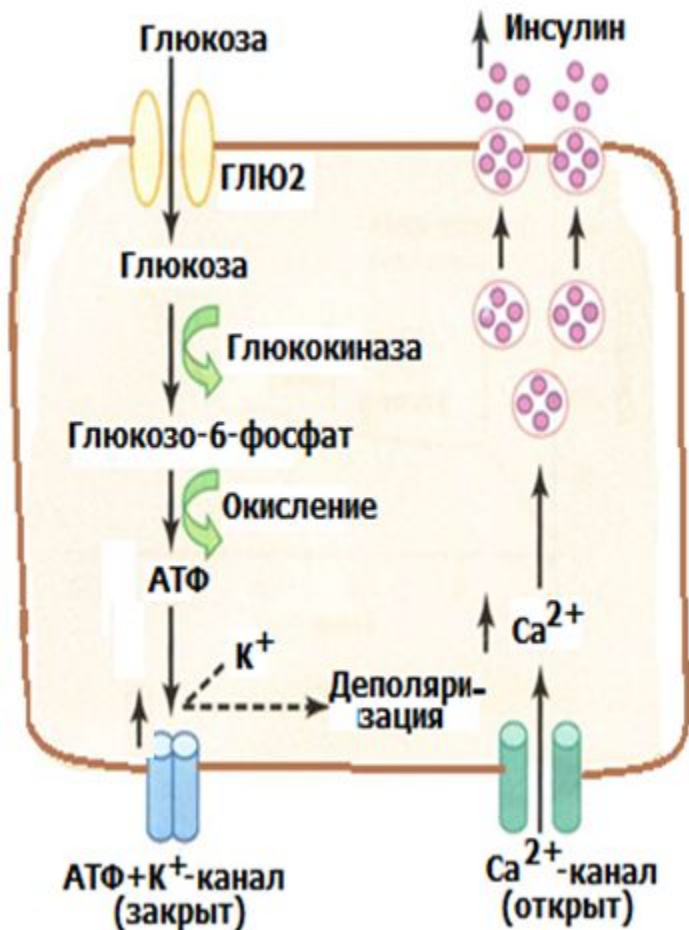
Гормони підшлункорвої залози

- * Це заліза змішаної секреції.
- * У β -клітинах острівкового апарату утворюється інсулін.
- * Головним ефектом гормону є збільшення трансмембранного транспорту глюкози, що забезпечує подальше засвоєння її клітинами. Особливо це проявляється в клітинах печінки і скелетних м'язах.
- * В альфа і дельта клітинах синтезуються свої гормони - **глюкагон і соматостатин.**

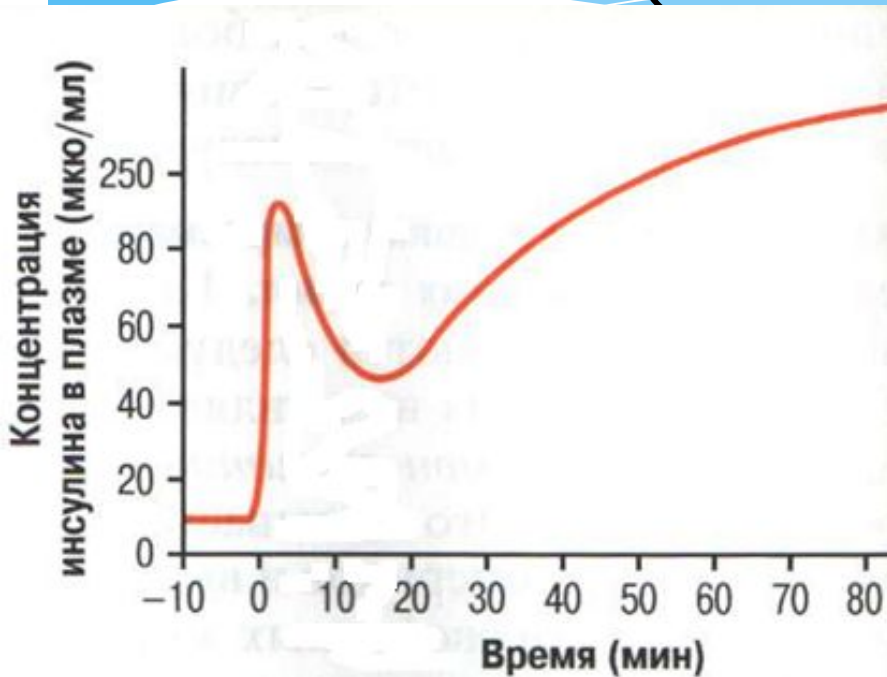
Підшлункова залозі і секреція інсуліна

Утворення інсуліну регулюється головним чином рівнем глюкози крові: підвищення концентрації її в крові стимулює секрецію інсуліну (див. Рис.).

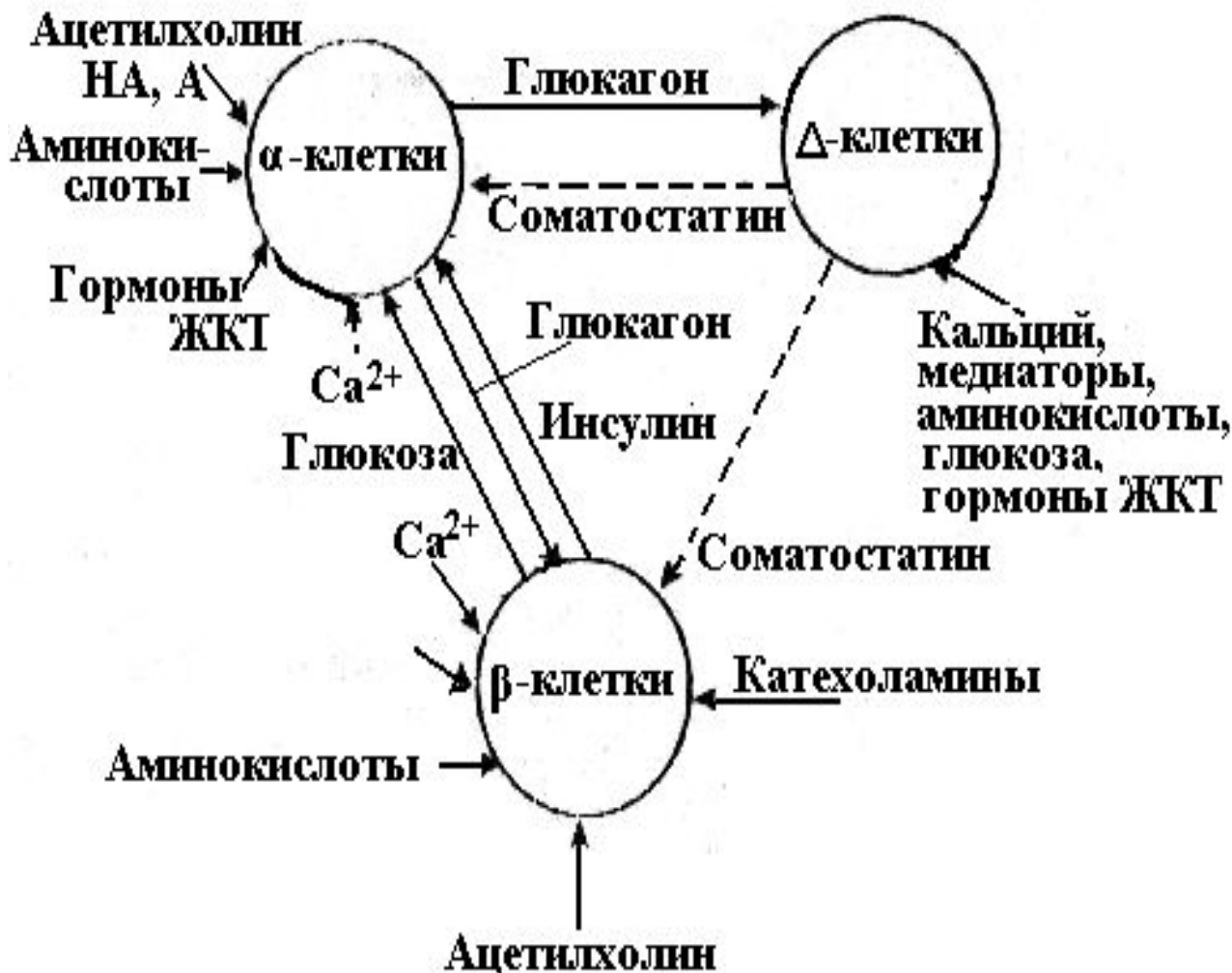
- * Для цього:
- * а) спочатку окислення глюкози призводить до утворення АТФ;
- * б) АТФ призводить до закриття K⁺-каналів;
- * в) це відкриває Ca²⁺-канали;
- * г) кальцій з кальмодулином забезпечує просування везикул з гормоном до мембрани і його секрецію.

Зворотній позитивний зв'язок «субстрат-гормон» (глюкоза-інсулін)

- * На малюнку:
- * Збільшення концентрації інсуліну в крові після різкого підвищення (в 2-3 рази) рівня глюкози в крові.
- * Перший пік - викид готового гормону.
- * Потім відбувається плавне підвищення його рівня, як результат синтезу у відповідь на глюкоземію.

Функціональна організація острівців підшлункової залози

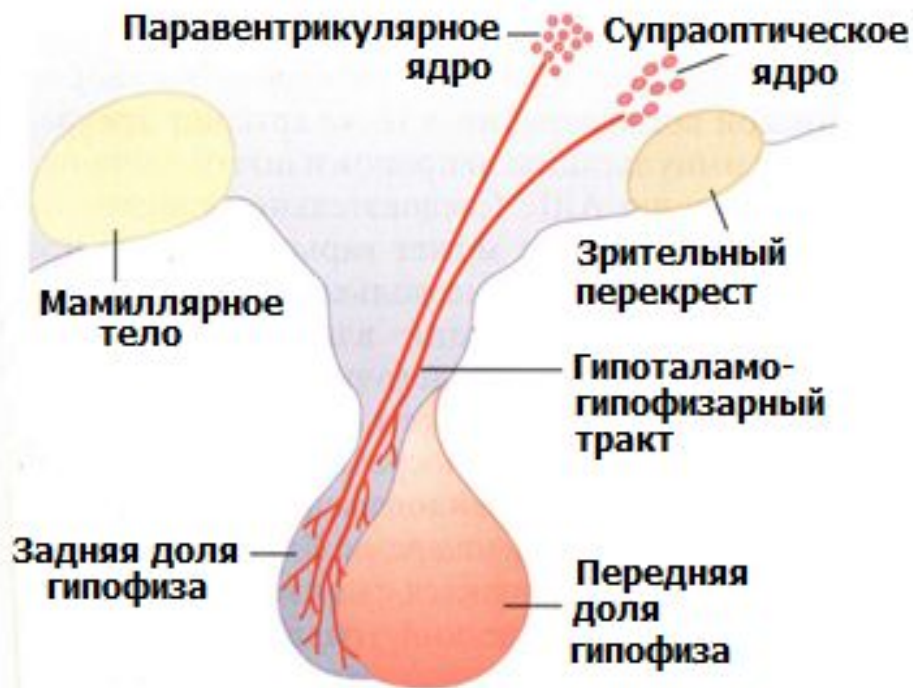
- * Між трьома гормонами (соматостатином, глюкагоном і інсуліном) існує взаємодія, найбільш важливий ефект якого - синтез інсуліну
- * (Див. Далі).

Взаємодія гормонів острівця

- * У острівці завдяки тісній сусідству багато клітини його можуть отримувати загальну інформацію і реагувати як синцитій (хвиля деполяризації може поширюватися від однієї клітини до іншої). В силу цього острівець може відповідати комплексної реакцією на вплив, що приходить не тільки по крові, а й по нерву.
- * Паракринне взаємодія цих трьох гормонів полягає в наступному: інсулін пригнічує секреторну активність α -клітин, глюкагон - стимулює секрецію β - і δ -клітин, а соматостатин пригнічує активність α - і β -клітин.

Гіпоталамус и нейрогіпофіз

- * Из нейронов ПВЯ и СОЯ синтезируемые гормоны (окситоцин и вазопрессин) **по аксонам** поступают в заднюю долю гипофиза.
- * Отсюда они, **поступив в кровь**, разносятся по организму.

Гормони нейрогіпофізу

* **Окситоцин** впливає на матку, сприяючи її скорочення, і на молочну залозу, де забезпечує рефлекторно секрецію молока при годуванні. Так, **прикладання дитини до грудей**, сприяючи секреції окситоцину, під впливом якого вже через кілька сек. починається секрецію молока. Останнє здійснюється шляхом впливу гормону на **здатні скорочуватися високоспеціалізовані міоепітеліальні клітини.**

Вазопресин (антидіуретичний гормон, АДГ) утворюється як результат контролю протікає через гіпоталамус крові (осмотичний тиск в ній).

- * Виявляється подвійний ефект:
- * а) звуження кровоносних судин,
- * б) зменшення утворення сечі (затримка води).